

Batı'ya ve kendimize yeniden bakmak

HASAN BÜLENT KAHRAMAN

İki yüzyıldır sorulan, 'Onlar neden, biz neden böyleyiz' sorusu, Türkiye'de modernleşmeyi başlatan sorudur. 'Kesinlikle ya öyle oluruz, ya batırız'dan, 'Biz de 'şanlı' bir tarihin sahibiyiz, onlarla ilişkimiz ancak akıl düzeyinde ve ortak

kabule dayalı bir ilişki olursa kabul edilebilir'e kadar uzanan geniş bir yelpazedir bu. Tanzimat'ın sakallı entelektüellerinden Attila İlhan'a kadar genişler ve mesela yurtdışında doktora yapan neredeyse her öğrencinin tezi bir biçimde Türkiye'nin Batılılaşmasıyla ilgilidir. İyi ama bunun bir de ötesi yok mu?..

Bana kalırsa bu iki yüzyıllık sorgulama, tarihi ilişkinin yöntemini bulmaya harçandı. Her şeye rağmen de Türkiye belli bir noktaya geldi. Bugün, bu bağlamda, artık bırakın Tanzimat dönemini, Attila İlhan döneminin cevap-yorumları bile (kendü dönemlerinde çok işlevsel olsa da) geniş ölçüde eskimiştir. (Ama onları bugünkü konumumuzun kökenlerini bulmak için dönüp dönüp irdelemeliyiz.) Bugün bir Batı-Doğu zıtlığından söz etmek artık olanaksız en azından.

İkincisi, özellikle iletişim ortamında yaşanan gelişmeler, sınırsızlık ya da sınıraşımı kavramına yepyeni boyutlar getirdi. Türkiye çoğunlukla altı kaval, üstü şişhane türünden de olsa kendisine özgü bir sentez oluşturdu. O sentezi artık bir tek değişkenin etrafında, bir tek bağlamın içinde ele alıp irdelemek, hele hele bir zıtlıklaşma, bir kutupluluk anlayışı içinde okumaya ve yorumlamaya çalışmak bütün bütüne olanaksız.

Galiba geriye yapılması gereken iki şey kalıyor. Öncelikle Batı'yı oluşturan tarihi, bütün boyut ve dallarıyla bilmek gerekiyor. Bu gerekiyor lafı ne bir özcülüğü (essentialism) ne de bir gerekirciliği (determinizm) vurgulamak içindir. Tersine onlardan kaçınmak için Batı'yı farklı modellerine giderek, siyasal, toplumsal ve belki de en önemlisi kültürel tarihiyle incelemeye ve öğrenmeye mecburuz. Kabul edelim ki, bunca Batı Batı değişimimize rağmen, bugün Batı'da herhangi bir üniversitenin 1., 2. sınıf öğrencisinin bildiği temel kitaplar ve onlarda incelenen devletin, kurumların, toplumun oluşum tarihini, devrimler sürecini, rejimlerin ortaya çıkışı ve farklılaşmasını, bırakın dediğim gibi, özcü bir ideolojik gerekircilikten uzak biçimde ele almayı, çıplak ansiklopedik bilgi olarak dahi bilmiyoruz. Mesela, Poggi, Bendix, Tilly,

Moore, Braudel gibi üniversitelerin ilk sınıflarında okunan bu isimlerin sindirilmediği bir bilinç her şeyin temeli olan karşılaştırma olanağı ortadan kalkacaktır.

İkincisi, modernleşme kavramının ele alınış tekniğidir. Bugün toplumsal kuram artık olağanüstü bir birikim kazanmış durumda. Özellikle yapısökümcü (deconstruction) felsefenin, sömürgecilik sonrası çalışmaların sağladığı olanaklar ve karşılaştırmalı çözümlenmelerin getirdiği farklı modellere bakabilme fırsatı 'biz' kavramını (eğer mutlaka gerekiyorsa) çok daha başka bir değerlendirmeye ele almamıza zemin hazırlıyor. Özellikle Hindistan gibi toplumların dönüşüm ve modernleşme tarihleri üstüne yapılan çalışmalar mutlaka yoklanması gereken, ufuk genişleten verimlerdir. Onları yok sayarak sadece kalıplaşmış kavramlara dayanarak yol alma olanağı yok. Çünkü, mesele son tahlilde bir 'bilinç' meselesidir. Çok uzun sürdüğünü kabul etmemiz gereken 'ideolojiler çağı'ndan sonra, şimdi de öğrenmemiz gereken bilincin de yeryüzünde tek bir değişkenle açıklanamayacak kavramlardan birisi olduğudur. Oysa 'biz' diyen bir indirgemecilik, sonunda yalnız bizi dışarıya kapatmakla kalmıyor, kendimizi anlamamızı da olanaksızlaştırıyor.

Bir yazılık söyleyeceğim daha var.